

Vuijsje, Marja, **Joke Smit. Biografie van een feministe** (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2008, 496 blz., ISBN 978 90 450 1430 2).

Joke Smit (1933-1981) heeft in haar beroemde artikel over 'Het onbehagen bij de vrouw' (*De Gids*, november 1967) geschreven dat het feminisme bedoeld is om vrouwen in staat te stellen om zich te ontplooiën en dat het niet per definitie zo is dat je van het feminisme gelukkiger wordt: 'Daar weet ik niets van, en daar gaat het ook niet over'. Deze uitspraak lijkt mede op haar zelf te slaan. De mooie biografie van Marja Vuijsje gelezen hebbende, is mijn reeds bestaande indruk versterkt dat Smit een moeizaam bestaan leidde sinds ze de 'moeder van de Nederlandse tweede feministische golf' was geworden. Privé noch in haar werk koos ze de gemakkelijke weg. Relaties met diverse mannen en vrouwen eisten hun emotionele tol, naast de zeker ook vreugdevolle momenten die ze eraan beleefde. Bovendien was de haarzelf opgelegde taak om richting te geven aan de nieuwe beweging in woord en geschrift en via de door haar en Hedy d'Ancona opgerichte Aktiegroep Man Vrouw Maatschappij (1968) verre van licht. Het betekende een leven van continu werken, wat ze vanuit haar calvinistische opvoeding niet vreemd vond, maar wat haar toch zwaar viel vanwege de hoge eisen die ze zichzelf stelde. Temeer omdat ze er maar in beperkte mate de credits voor kreeg: Smit had te kampen met een euvel dat ook Man Vrouw Maatschappij aankleefde. Deze organisatie verrichtte veel waardevolle en noeste arbeid voor de beweging, maar dat werd lang niet altijd gewaardeerd door de jongere zusterorganisaties. Smit had te kampen met een vergelijkbaar probleem; eind jaren zeventig worstelde ze niet alleen met gezondheidsproblemen, maar was ze ook in toenemende mate gefrustreerd vanwege het uitblijven van een bevestiging van haar status. De talrijke geschriften uit haar koker, scherpe en mooi geschreven analyses over de stand van de beweging en de richting waarin deze zich zou moeten ontwikkelen, werden door de latere feministische

groeperingen niet of nauwelijks gelezen en nog minder op waarde geschat.

Smit bleef consequent aanhangster van 'de mars door de instituties', hoe moeizaam die vaak ook verliep. Ze was beïnvloed door het radicaal-feminisme, maar kon niet meegaan in de radicaal-feministische opvatting van de noodzaak van kleinschalige organisatievormen die zich konden ontwikkelen buiten de gevestigde instituties en parlementaire kanalen, zoals door de meerderheid van de feministes van de latere jaren zeventig werd aangehangen. Vuijsje belicht scherp de discrepantie tussen een door Smit aangehangen sociaal-democratisch parlementarisme en het basisme van de toenmalige feministische beweging. Juist vanwege die discrepantie in zienswijze was Smit ook pessimistisch over de toekomst en de mate van succes van de tweede feministische golf. In haar artikel uit 1978 'Is het feminisme ten dode opgeschreven?', een juweeltje van stijl en inzicht, geeft ze toe dat het feminisme veel heeft bereikt op het gebied van mentaliteitsvorming, maar betreurt ze het dat aan de politieke machtsvorming te weinig is gedaan.

Vuijsje weet in haar biografie duidelijk te maken dat de betekenis van Smit voor het feminisme groot is geweest, ondanks het door haarzelf ervaren gebrek aan erkenning. Waarbij moet worden aangetekend dat ze tijdens haar leven voor zowel Man Vrouw Maatschappij, als voor de Rooie Vrouwen in de PvdA, alsmede voor de in 1974 door het kabinet-Den Uyl ingestelde Emancipatie Commissie een belangrijke bron van inspiratie was: niet toevallig alle drie groeperingen die de parlementaire weg aanhingen. Veel van wat Joke Smit tijdens haar leven te berde bracht werd na haar dood toch ook in bredere kringen gewaardeerd. Zoals veel grote figuren heeft ze er zelf actief aan bijgedragen om postuum alsnog de te lang uitgebleven erkenning te toucheren. Haar ongeveer een jaar durende ziekbed voor haar dood heeft Smit besteed om haar ideologische en politieke nalatenschap te regelen, niet alleen uit ijdelheid, maar omdat ze zelf overtuigd was van het belang

van haar eigen geestelijke producten. De wijze waarop ze haar eigen begrafenis regisseerde, een over haar leven gemaakte documentaire, een bundel met haar artikelen en een stichting die haar naam droeg en haar nalatenschap beheerde, stonden er borg voor dat ze niet in de vergetelheid zou raken. Ook zijn er een aantal loyale (ex-)partners, vrienden, vriendinnen en verwanten die zich voor en na haar overlijden hebben ingezet voor haar zaak.

Marja Vuijsje, iemand die zelf deel uitmaakte van de 'jongere zusters' in de tweede feministische golf, brengt de distantie op om Smit in haar waarde te laten en haar de plaats in de beweging te geven die ze verdient. Vuijsjes portret van leven en werken van Smit biedt veel nieuwe informatie, is uitgebalanceerd en gebaseerd op gedegen onderzoek. De geschriften van Joke Smit zijn in extenso gelezen en krijgen in de biografie ruim aandacht. Daarnaast heeft Vuijsje de bestaande literatuur over het feminisme doorgenomen, zich verdiept in de historische context van het leven van Joke Smit, het nodige archiefwerk verricht en veel interviews gehouden. Ze had het geluk dat ze alle medewerking kreeg van nabestaanden van Smit. Wel is de wat ongebruikelijke wijze van annoteren van de auteur even wennen. Het is niet handig voor een lezer om de bron van een passage achter in een boek te moeten opzoeken, als er geen verwijzende noot naar die bron in de tekst zelf staat. Waarschijnlijk heeft de auteur voor deze oplossing gekozen met het oog op de leesbaarheid, maar het omgekeerde effect wordt bereikt. Afgezien van deze kleine stoornis is het boek door deze recensente in één adem uitgelezen.

ANNEKE RIBBERINK, VRIJE UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Rooy, P., e.a. (eds.), *Geschiedenis van Amsterdam IV. Tweestrijd om de hoofdstad 1900-2000* (Amsterdam: SUN, 2007, 655 blz., € 49,50, ISBN 978 90 5875 140 9).

Met dit vierde deel wordt de geschiedenis van Amsterdam afgesloten. Uit de inhoudsopgave is moeilijk op te maken of het om een chronologisch dan wel thematisch opgezet boek gaat. Er zijn weliswaar een viertal hoofdstukken waarachter jaartallen staan die samen de hele periode omspannen maar die overkoepelen deels politieke, deels sociale, deels culturele en deels infrastructurele onderwerpen. Daarnaast zijn er zeven thematische hoofdstukken die voornamelijk in de periode na 1940 zijn gesitueerd en die zaken behandelen als de bezetting, de provobeweging en bijbehorende acties, de confrontatie van het 'oude' en het 'nieuwe' Amsterdam, 'herwonnen zelfbewustzijn' en het functioneren als politieke en culturele hoofdstad van Nederland.

Juist deze laatste hoofdstukken geven het boek primair een thematische insteek, hetgeen geaccentueerd wordt door 23 korte schetsen en aangeklede fotoreportages over specifieke onderwerpen: van Ajax tot gezondheidszorg en van scheepsbouw tot Lucebert. Omdat deze stukjes vrijwel allemaal door andere auteurs zijn geschreven en er bovendien drie hoofdauteurs zijn, of eigenlijk twee en een half want Piet de Rooy en Doeko Bosscher hebben respectievelijk de vooroorlogse en de naoorlogse periode in meerdere hoofdstukken beschreven, terwijl Guus Meershoek één, imponerend, hoofdstuk over de oorlog schreef, zou het boek gemakkelijk een zootje ongeregeld geworden kunnen zijn. Dat is het allerminst. De hoofdredacteur en zijn twee mede-auteurs trekken strakke lijnen en verlenen daarbij een stevige basis aan de kleine stukjes die weliswaar allerlei kanten opgaan maar daarmee een aangename caleidoscoop bereiken binnen een strikt gehanteerde bandbreedte.

Als grootste verdienste van het boek zou ik willen noemen dat het echt een geschiedenis